

894
114

IRODALMI MÚZEUM

3

IFJŰ SZÍVEKBEN ÉLEK?
\VALLOMÁSOK ADYRŐL\

NÉPMŰVELÉSI PROPAGANDA IRODA

IRODALMI MÚZEUM
III.

PM

IFJÚ SZÍVEKBEN ÉLEK?

(Vallomások Adyról)

CSCK
Fotószelvény Központ
DV'9 0

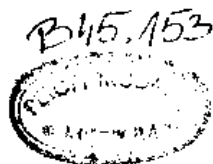
A PETŐFI IRODALMI MÚZEUM
ÉS A NÉPMŰVELÉSI PROPAGANDA IRODA
KÖZÖS KIADVÁNYA

BUDAPEST 1969

A sorozatot szerkeszti:
dr.Lakatos László

Gyűjtötte:
A Petőfi Irodalmi Múzeum
Dokumentációs Csoportja

Sajtó alá rendezte:
Vezér Erzsébet

ELŐSZÓ

Ugy ötven évről nézhetni a Mostra.
Be boldog lesz, ki majd megmosolygja
Vergődő, zürös, mai életünket
S úgy látja, ahogy látni kellene:

Feltörni indult, tébolyos zene,
Lalkek nagy csődje, jövők szomjusága,
Be boldog lesz, ki majd messziről látja
S szól majd felőlük bölcsen, hidegen.

/Ady: Távoloról a Mostba/

Halálának 50 éves ünnepén még mindig nem hideg bölcs ítéleteket, hanem szenvedélyes vallomásokat, polemikus élű nyilatkozatokat gyűjthettünk egybe Adyról, s ez mindennél jobban mutatja, hogy a költő él és hat. Még mindig vélemények, izlések, világnézeti árnyalatok ütköznek meg nevével és műve körül, ha nem is olyan erős-ségesegek többé ezek az ellentétek, mint Ady életében vagy az 1929-es Toll-vits idején. Halála tiz éves fordulóján kegyelates emlékezés helyett Ady-revizió tartotta izgalomban az irodalmi életet. A huszonötödik évforduló történelmünk egyik legnagyobb megpróbáltatásával esett egybe, melyhez nem illett az ünnep. Az ötvenes években, a harmincadik és negyvenedik forduló körül csak merev, protokolláris ünneplés lehetett része. Ha ma ismét nincs egyetértés az Ady-kérdésben, az csak jó, egészséges, méltó a költő szelleméhez, mely nem tűrte az ellentétek kendőzését.

Ernek a mostani anketznak jellege és célja is lényegesen különbözik az 1929-es és az ehhez csatlakozó

1938-as Toll-ankéttól. Abben egymással vitázó vélemények láttak napvilágot a soron következő számokban. Itt egymástól függetlenül készült, többnyire magnetofonba mondott, egymásnak nem egyszer ellentmondó nyilatkozatok, vallomások sorakoznak fel. Ankétünk résztvevői, akik egy muzeum felkérésére inkább az utókornak szánták voksaikat, elfogulatlanabban nyilatkozhattak meg, mint egy vita tüzeben tették volna, bár az Ady-kérdés fókuszában az idők folyamán amugy is éppen elég sok szenvedély és elfogultság gyűlt össze. Kosztolányi pamfletje, mely az 1929-es vitát elindította, egy nagyon szűk irodalmi kör izlését vagy inkább ellenérzését tükrözte. Mostani gyűjtésünk egyik célja éppen az volt, hogy azóta az Ady-kérdés körül minden közvetlen érdektől megtisztult irodalmi közvéleményen keresztül a versolvasók szélesebb körének izlését is kitapintsuk. És talán nem elfogultság, ha megállapítjuk, hogy e kötetben közölt nyilatkozatok sok szubjektív vélemény ellenére is általánosabb érvénnyel közelítik meg az Ady-kérdést minden eddigi vitánál. Nyilván szerepe van ebben az ötven éves távlatnak is: Ady értéke, nagysága nem vitatott többé. De azt se feledjük, hogy az utolsó 10-15 évben hozzáférhetővé lett s ezzel új sugárzást kapott az Ady-mű. Eddig kiadatlan versek, novellák, újságcikkek, tanulmányok jelentek meg nagy bőséggel, s a vélemények már nem rögeszmékhez, hanem művekhez kötődhetnek. Ennek megfelelően, bár kiadványunk nem jelent nagy publicitást, talán támaszkodhatnak rá azok, akiknek nehézséget okozott az Ady-kérdésben gyakran megnyilvánuló izlésbeli összevisszaság, elsősorban az irodalomtanárok, akik az "ifjú szívek" megmunkálásának feladatával birkóznak.

A hozzászólók kiválasztásában az vezetett bennünket, hogy ha már valamilyen teljességre nem gondolhat-

tunk, a válogatás legalább megközelítően tükrözze irodalmi életünk főbb erővonalait: minden generáció, minden izlés, minden irányzat képviselve legyen benne. Különösen fontosnak tartottuk, hogy elmondják véleményüket azok, akik régebben is hallatták szavukat az Ady-kérdésben, akár a Toll-vitában, akár másutt, valamint a legfiatalabbak, akiknek véleménye egy kicsit már a jövőt is előlegezi. Így az utolsó három nyilatkozat az Elgő ének c. antológiában első versükkel jelentkezett fiatal költőké. És mert műhelytitkokat is fűrkésztünk, elsősorban költőket birtunk szóra. Itt is megköszönöm, hogy vállalkoztak erre a nem is túl egyszerű és nagyon kevésbé látványos feladatra.

A kérdéssort nem azzal a céllal állítottuk össze, hogy bonyolult esztétikai és irodalomtörténeti problémákra keressünk megoldást, hanem hogy annak a jelenségnek okait kutassuk, miért csökkent az utóbbi években, évtizedekben olyan jelentős mértékben Ady költészetének hatóereje. Kérdéseink ehhez kívántak valamelyes fogódzót adni, de egyetlen esetben sem ragaszkodtunk hozzájuk szigorúan, magunk is vetettünk közbe helyenként másokat, mert éppen az okok sokrétősége miatt a kérdések merev feltevése óhatatlanul iskolás jelleget adott volna a válaszoknak is. Így esett, hogy ahány válasz, annyiféle a részletes elvi-esztétikai okfejtéstől kezdve egészen az érzelmekből és emlékekből táplálkozó szubjektív vallomásig.

Kérdéseink a következők voltak:

1. Hogyan látja ma Ady jelentőségét, hatását a mai olvasóra és a mai irodalomra?
2. Eleven hatóerő-e élő irodalmunkban, alakuló társadalmunkban Ady életműve?
3. Ha nem, mi lehet ennek az oka? /esztétikai és társadalmi okok/

4. Melyek azok a vonásai Ady életművének, amelyek ma is aktuálisak és mit lát belőle elavultnak?
5. Mi az oka annak, hogy Adyval olyan nehéz betörni a világirodalomba?
6. Hogyan látja Ady világirodalmi helyét?
7. Hogyan látja Ady jelentőségét a magyar líra fejlődésében?

Vezér Erzsébet

[...]

EÖRSI ISTVÁN

Ady a legidőszzerűbb magyar költő, vagy - ha stílusát akarnám parodizálni - a legidőszzerűbb magyar Valaki; ez magyarázza azt az idegenkedést és népszerűtlenséget, amelyet műve és példája mindmáig oly széles körökben élvez. Időszzerűsége ugyanis időszzerűtlen: a teljesség, a szuverénitás, a megalkuvásmentesség olyan példáját ragyogtatja elénk, amelyről örömet feledkez-nénk meg.

Látom máris a kaján ellenkezést: a fentiek éppugy volnának vonatkoztathatók hadvezérre vagy politikusra, mint valami művészre. Ady költői elevenségét és hatályosságát csöppet sem lehet bizonyítani azzal, hogy miként és mi ellen harcolt.

A költészetet és általában a kulturális hagyományt két egymással ellentétes, de egymást nagyszerűen kiegészítő akadémizmus laposíthatja el. Az egyik: a politikai-szociológiai empirizmus, amely felkutatja és egy nevezőre hozza a kultúra forradalmi örökseget, neveket rak egymás mellé, más neveket velük szemben sorakottat fel, és eközben gondosan elhanyagolja a szóbenforgó személyek művészi arculatát, rangját, és így nem tud magyarázatot találni arra a kérdésre sem, hogy például a munkásmozgalom számos költője közül miért éppen az

ideológiailag nem-is-szeplőtlen József Attila nevét biggyeszti Petőfi és Ady neve után. A másik: a filológiai-stilisztikai empirizmus, amely formai-technikai jegyek alapján rajzolja meg a költészet vonulatait, és rímtechnikai vagy jelzőhasználati szempontok alapján rokonítja egymással ártatlan áldozatait.

Mindkét szemlélet az összes művészetek közül éppen a költészet esetében mond a legszembeszökőbben csődöt. A költészet ugyanis a költői én szempontjából fejezi ki ember és világ kapcsolatát - a költő áll előtérben, rajta keresztül fejeződik ki a világból és viszonylataiból az, amit /és amennyit/ maradéktalanul fel tudott szívni magába. Így hát a költő, ha valóban jelentős, verseinek, köteteinek, költészetének összességében élénk állít egy típust, a saját költői énjét, mely néhány ritka nagy példa esetében olyan jelentős és fontos, mint a Faust vagy Hamlet vagy Don Quijote. Ez a típus ragyog vissza a költő legjobb verseire, ez tölti meg őket lélettel.

Ha a magyar költészetet ezeknek a költői típusoknak a folyamatosságában vizsgáljuk, ha az ember és külvilág szakadatlanul változó, de azért bizonyos lényeges jegyek alapján általánosítható viszonyának a szempontjából csoportosítjuk őket, akkor csakugyan kialakul egy olyan vonulat, amelyet a teljesség, a szuverenitás, a megalkuvásmentesség igénye jellemez. Ebből a szempontból valóban összetartozik Csokonai, Petőfi, Ady és József Attila, mégpedig nem egyszerűen azért, mert mindnyájan "haladók" voltak, hanem mert makacsul nyomorúságos környezetük következtében rokon költői pártost kellett kidolgozniuk, hogy "helytálljanak az emberiségért" a "magyar Pokol" ellen harcolva. Egyáltalán nem tartom véletlennek, hogy Ady "Petőfi nem alkuszik"-jára olyan

szépen rimel József Attila sora: "Nincs alku - én hadd legyek boldog" - aholis az "én"-t a költő vitathatatlanul a világgal való teljes azonosságban gondolta el. Az ilyen megatartásbeli, morális megegyezések sokkal élesebb fényt vetnek a hagyomány kontinuitására, mint bármilyen politikai vagy filológiai párhuzamocskák.

Ady mai hatását és befolyását erősen korlátozza, hogy ez a pátosz, legalábbis a régi formák közt, nem folytatható. Az igazságok nem költői privilégiumok immár, kikerültek az utcára és eközben bizony be is sározódtak valamelyest. Az új szereposztásban a költő nem lehet vatesz, hős, de még gyújtópont és választóvíz sem. Ehhez járul, hogy az Ady halála óta eltelt időszak darálómalmi elől menekülő költők bensőleg is fokozódó mértékben alkalmazkodtak új lehetőségeikhez, és ezek alapján bámulatraméltó életműveket hoztak ugyan létre, de többnyire az alkalmazkodás abszolútizálásának megideologizálása segítségével. Ebben azonban jónéhányukat zavarta Ady.

Igy hát nem Ady modorosságai, stiláris bukfencel, egyenetlenségei okozzák, hogy oly sokan, és oly sok kiválóság is kitagadná őt az élő magyar irodalomból. Igaz: rengeteg rossz verset írt, ezek arányszáma nem nagyobb, mint legkiválóbb kortársaié. Még legvégtetesebb ellenfele, Kosztolányi is harminc verssel engedi a halhatatlanságba - ki írt harminc halhatatlan verset 1906 és 1919 között? Különbön is: a költészetben mindig a legnagyobb teljesítményeket jegyzik, és nem az átlagot - az amerikai távolugró a maga 890 centiméterével alighanem emlékezetesebbet alkotott, mint azok, akik rendszeresen megugorják a 8 métert, de többre nem telik tőlük.

Nincs értelme mennyiségi szempontból felbecsülni Ady teljesítményét. Meggyőződésem ugyanis - és Koszto-

lányi példájával is ezt akartam bizonyítani -, hogy ellenzőit elsősorban nem költői teljesítménye irritálja - némely versétől senkisésem vitatja el a zsenialitást -, hanem az a fentebb jelzett költői én, akit Ady Endrének hívnak. Arra is utaltam már, hogy ez az én vagy típus eredeti megjelenési formájában nem időszerű: senki sem lehet ma sereg nélküli vezér. De vajon Baudelaire vagy Villon típusa aktuális-e? Időszerű viszont Ady kifeléforduló, félelmetes okossága, mely mindig a lényegre koncentrál. Kinosan nevetségeának tartom, hogy nálunk Babits Mihály számít intellektuális költőnek. Ady pedig a misztikus ösztönök poétája. Holott Babitsnak, ennek a nagyon nagy lírikusnak, soha életében semmi olyasmi nem jutott eszébe a világról, amire kora más mivel liberális értelmiségije nem gondolhattak volna. Ady viszont villámfényességgel ismert fel és fogalmazott meg egész közösséget érintő, döntő összefüggéseket; például: "So-se tudott az igazsághoz /Igazunk minket eljuttatni"... A provincializmus önmagát meghaladó kritikája-önkritikája ez, a kismemzeti sora tragédiája, két sorban. Vagy ime egy sorban a világháborús szituáció, olyan tisztán, ahogy ezt a kor egyetlen nagy európai költője sem látta: "Most a Mezőn mindenki veszt"... Ez a fajta könyörtelen okosság és megalkuvásmentesség, mely költészete és publicisztikája legjavát áthatja, időszerű akkor is, ha ma viszolygó, kényelmetlen érzéseket ébreszt.

De időszerű mindez tisztán költői szempontból is. Akik Ady modorosságaira, "szecessziójá"-ra panaszkodnak, elgondolkozhatnak azon a lakonikus, csak-lényegre törő stíluson, amely Ady legjobb verseit jellemzi. A mai költészet ilyen igazságok kimondásához - ha egyáltalán bibelődne ilyen igazságokkal - szakaszokat, szakaszok tucatjait venné igénybe. Ady népiessége és a szó

igazi értelmében vett modernsége költői szempontból – sokszintű eredeti és egyszerű szimbólum-rendszerén kívül – bámulatosan tömör szerkesztésmódjában, epigrammatikus-szállóígeszerű megfogalmazásaiban rejlik – főként késői költészetének letisztult egyszerűsége kínálna anyagot ilyen tárgyú vizsgálódásnak. Ebből a szempontból is kimutatható a folytonosság Ady és József Attila között – a "Se késed nincs se kenyered" jellegű sorok az Ady-féle lakonikus "szituáció-lira" szinte egyedüli folytatásai.

Végezetül néhány szót Ady jövőjéről. Világirodalmi jóslásokba nem merek bocsájtkozni – nem tudom, sikerülne-e áttörni a falat, ha nagy külföldi költők alázatosan fordítanak és jó válogatásban. Nyelvének, ritmikájának, szimbolikájának sajátosan és füszeresen magyar jellege bizonyára roppant nehézséget okoz ezen a téren. Mégis világirodalmi jelenség ő, ha esetleg nem is válik világirodalmi hatóerővé, mert tullepve a provincián félelmetes erővel és következetességgel fejezte ki a két korszak határmesgyéjén álló ember valamennyi – szerelmi, vallási biológiai, nemzeti, politikai – válságát. "Muszáj Herkules"-i pátozsa a legvégletesebb ellentétet fogta át, agyebek közt ez a roppant skálán át megvalósuló egység biztosítja kivételes rangját. A jövőben is ezért bizhat. Tartósan nem szorítható háttérbe az egyetemesség igénye, és ha ez, bármilyen eltérő, megváltozott formában, újból feltámad, nem nélkülözheti Ady Endre segítségét.

[...]

TARTALOM

Előszó	3
Benedek Marcell	7
Lukács György	13
Komlós Aladár	24
Fábry Zoltán	28
Féja Géza	38
Keresztury Dezső	43
Képes Géza	54
Vaz István	64
Jékely Zoltán	67
Weöres Sándor	70
Rónay György	78
Károlyi Amy	85
Csorba Győző	86
Devecseri Gábor	88
Benjámín László	95
Scmlýó György	101
Pilinszky János	110
Simon István	112
Nagy László	119
Garai Gábor	122
Eörsi István	129
Dobai Péter	134
Hajas Tibor	137
Börcaők Mária	140